

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika na osnovi člana V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 28. marta do 1. aprila 2008. godine donijela je

ODLUKU

I.

Grupa spomenika – Šest prahistorijskih grobnih gomila (tumulusa) u Gomiljanima, općina Trebinje, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik nalazi se na prostoru označenom kao k.č. 748/4, posjedovni list broj 34, zk. izvadak broj 73, k.č. 627/3, posjedovni list broj 23 i 31, zk. izvadak broj 108, k.č. 757/1, zk. izvadak broj 28, k.č. 391/1, posjedovni list broj 92, zk. izvadak broj 37 k.č. 664, posjedovni list broj 12, zk. izvadak broj 28, k.č. 437, posjedovni list broj 12, zk. izvadak broj 28, k.o. Gomiljani i k.č. 125/1, zk. izvadak broj 37, k.o. Površ, općina Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (»Službeni glasnik Republike Srpske«, broj 9/02).

II.

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

S ciljem trajne zaštite nacionalnog spomenika na prostoru definiranom u tački I stav 2. ove odluke primjenjuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su isključivo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi na tekućem održavanju, uključujući i one radove koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje Republike

Srpske (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručno nadziranje nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);

- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti, a može se koristiti u edukativne i kulturne svrhe;

- nije dozvoljeno obavljanje radova na infrastrukturi osim uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno mišljenje nadležne službe zaštite;

- nije dopušteno izmještanje, pomjerenje i odnošenje kamena sa grobnih gomila;

- nije dopušteno odlaganje otpada;

- oko svake gomile zasebno postaviti odgovarajuću ogradu u cilju zaštite i sprečavanja od daljnjeg ugrožavanja.

Vlada Republike Srpske je dužna osigurati izradu Programa utvrđivanja postojećeg stanja sa geodetskim snimkom postojećeg stanja i izradu i provedbu programa prezentacije nacionalnog spomenika.

IV.

Stavljaju se izvan snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su suprotni odredbama ove odluke.

V.

Svako a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI.

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII.

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII.

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX.

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (»Službeni glasnik BiH« broj 33/02, »Službeni glasnik Republike Srpske«

broj 79/02, »Službene novine Federacije BiH« broj 59/02 i »Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH« broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 690.

X.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u »Službenom glasniku BiH«.

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 02-2-38/2008-7
29. mart 2008. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, „nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V. i VI. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju **Prahistorijske gomile u selu Gomiljani, općina Trebinje**, na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 690.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Selo Gomiljani nalazi se 4 kilometra zračne linije zapadno od Trebinja. Smatra se

da je dobilo ime upravo po velikom broju gomila. Sedamdesetih godina XIX stoljeća u naselju je bilo sačuvano dvanaest (12) grobnih gomila, danas samo šest (6). Mnoge od njih su prekopane i uništene, a ostaci kamena korišteni su za u različite svrhe.

Nacionalni spomenik nalazi se na prostoru označenom kao k.č. 748/4, posjedovni list broj 34, zk. izvadak broj 73¹, k.č. broj 627/3 broj posjedovnog lista 23. i 31. broj zk. izvotka 108.², k.č. broj 757/1., broj zk. izvotka 28.³, k.č. broj 391/1., broj posjedovnog lista 92., broj zk. izvotka 37.⁴, k.č. broj 664., broj posjedovnog lista 12., broj zk. izvotka 28.⁵, i k.č. broj 437., broj posjedovnog lista 12., broj zk. izvotka 28.⁶, k.o. Gomiljani i k.č. broj: 125/1., broj zk. izvotka 37., k.o. Površ⁷, općina Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Prahistorijske grobne gomile (tumulusi) u Bosni i Hercegovini su poznati pod različitim nazivima (gomila, kamena gomila, gromila, grobna gomila, umka, humka, unjka, zaspas). Spadaju među najbrojnije prahistorijske objekte s osnovnom koncentracijom u južnoj Bosni, Podrinju i Hercegovini, a sporadično se pojavljuju i u centralnoj i sjevernoj Bosni. Tumulusi predstavljaju nasute objekte po pravilu kružne osnove (ponekad i eliptične), prvobitno najvjerovatnije kupastog oblika, a sačuvani su najčešće u obliku više ili niže kalote. Podizani su od zemlje kombinacijom zemlje i kamena, a u tipično kraškim krajevima od kamena (osim onih u poljima). Izuzimajući tumuluse u fortifikacionoj funkciji (tzv. limitni tumuli u okviru gradinskog fortifikacionog sistema) kao i one u funkciji kulturnih objekata – zaspas,⁸ najveći dio tumulusa su sepulkralni objekti s jednom ili više sahrana koje opet mogu biti funkcionalno povezane (sahrane iz iste hronološke faze u porodičnom ili rodovskom tumulusu) ili pak iz različitih faza istog perioda. Nerijetko se susreću i sahrane iz različitih epoha (npr. naknadne sahrane iz rimskog doba ili čitave srednjovjekovne nekropole na prahistorijskim tumulusima).

Najstarije sahrane pod tumulusima u Bosni i Hercegovini potječu iz eneolita (XX – XVIII st. p.n.e.) Ljeskova Glavica u Ljubomiru kod Trebinja, Rudine u Rusanovićima i Gosinja planina na glasinačkom području (kod Rogatice), Naklo u Grabovici u Buškom Blatu (kod Duvna) i neki drugi.

Veliki broj tumulusa pripada ranom bronzanom dobu (XVIII i XVII st. p.n.e.) i to na stotine kamenih tumulusa sa skeletima u zgrčenom položaju u kamenim sanducima

¹ Dana 31. 1. 2007. godine preneseno iz zk.ul. broj 251 K.O. Gomiljani, općina Trebinje.

² Dana 13. 3. 2008. godine preneseno iz zk. ul. broj 270 K.O. Gomiljani, općina Trebinje.

³ Iskaz I – dana 28. 11. 2006. godine preuzeto iz Iskaza I K.O. Gomiljani, općina Trebinje.

⁴ Dana 5. 10. 2006. godine preneseno iz zk. ul. broj 252 K.O. Gomiljani, općina Trebinje.

⁵ Iskaz I – dana 12. 9. 2006. godine preuzeto iz Iskaza I K.O. Gomiljani, općina Trebinje.

⁶ Iskaz I – dana 12. 9. 2006. godine preuzeto iz Iskaza I K.O. Gomiljani, općina Trebinje.

⁷ Primjedba – DN (dnevnik zemljišnoknjižnih pismena); 384/07, PL (posjedovni list): 2/07.

⁸ Zaspas – narodni naziv za poseban oblik prahistorijskog tumulusa u zapadnoj Bosni. U novije vrijeme se gubi i zamijenjen je nazivima (humka, unjka, crkvina, glavica i sl.), ali uz još očuvaniju tradiciju da se radi o zasutoj crkvi. U pitanju su obično tumulusi nasuti zemljom ili mješavinom zemlje i pijeska, ponekad i kamena, većih dimenzija, visine i do 10 m. Prvi ih je zabilježio F. Fiala (1896. godina.). Poznati su: Zaspas u Benkovcu kod Bosanske Krupe, Crkvina u Johovici kod Bosanskog Novog, Glavica (Hunjka) u Rejzovićima kod Ključa i Humka u Kljevima kod Sanskog Mosta. Okvirna datacija je bronzano i željezno doba (XVIII – III st. p.n.e.).(Tom I. str. 190.)

rasprostranjenih u Hercegovini, zatim tumulusi na većem broju lokaliteta glasinačkog područja i dr.

Sahrane iz srednjeg bronzanog doba (XVI – XIII st. p.n.e.) nađene su u većem broju humki glasinačkog područja te srednjeg i donjeg Podrinja (podrinjska grupa), a jedan specifičan tip niske dosta velike humke s brojnim ukopima (karakterističan je za grupu Barice – Gređani (u sjevernoj Bosni) posebno za njenu ranu fazu koja pripada srednjem i prelazu na kasno bronzano doba.

Najveći broj tumulusa pripada kasnom bronzanom dobu (XIII – VIII st. p. n. e.) i posebno željeznom dobu (VIII – V st. p. n. e.). Na prelazu iz bronzanog u rano željezno doba u krajevima zapadno od Neretve prelazi se na sahranjivanje u ravnim grobovima, a tumulusi ostaju karakteristični za glasinačku kulturu na glasinačkom području, u gornjem Podrinju i istočnoj Hercegovini.

Pred kraj prahistorijskog perioda broj tumulusa se smanjuje i prelaz na ukope u ravnim grobovima je zapaženiji (Kačanj kod Bileće, Radimlja 2 kod Stoca). (Tom I. str. 173.)

U nauci je utvrđeno da grobne gomile na prostoru Bosne i Hercegovine pripadaju prahistorijskim Ilirima, pa se stoga i nazivaju ilirskim tumulima.

Takve grobne gomile u trebinjskom kraju sačuvane su u 9 srednjovjekovnih nekropola (Bjelač, Gola Glavica, Orah, Začula, Zaplanik, Bijela, Rapti, Gomiljani i Hum). U Bjelaču i Začuli nalaze se po dvije, u Bijeloj tri, a u Gomiljanima mnoštvo starih kamenih gomila.

Među stanovništvom ovoga kraja teško se prekidalo s praksom sahranjivanja u grobne gomile, tako da je i većina srednjovjekovnih nekropola nastajala na grobnim gomilama ili uz njih. Stoga se na vrhovima nekih grobnih gomila (Bjelač, Orah, Bijela), ili pored njih (Ilijina glavica kod Gole Glavice, Začula, Zaplanik i Hum), u srednjovjekovnim grobljima nalaze stare crkvine. Izgleda tako da su na mjestima paganskih svetišta podizana i nova svetišta – hrišćanski hramovi, crkve. Uz brojne crkve na grobnim gomilama (Orah, Začula, Zaplanik i Hum) podizani su stećci, a ne nalazimo ih jedino uz crkvinu na Ilijinoj glavici, kod Gole Glavice i Bjelču. (Đ. Tošić, str. 46.-47.). Grobne gomile su rađene u principu od kamena ili od zemlje.

Topografski prikaz prahistorijskih grobnih gomila na području Trebinja izvršio je Đorđo Odavić. (*Tribunia br. 4. 1978. str. 149.-154.*)

Tumulusi na području sela Gomiljani u općini Trebinje su samo evidentirani, ali ne i arheološki istraženi te se stoga ne može izvršiti njihova tačna datacija nastanka. Na osnovi do sada vršenih arheoloških istraživanja na području Hercegovine može se zaključiti da gomile u Gomiljanima sadrže iste ili slične priloge.

Osobnost spomenutih grobnica je da se njihovim podizanjem obilježava vidljivo mjesto gdje su sahranjivani pokojnici. Prilikom sahranjivanja na humkama vršene su određene vrste obreda što se zaključuje na osnovu pronađenih priloga npr. hrana, piće i posude koje su korištene prilikom obreda i ostavljane na humkama ili razbijane.

Same humke nalazile su se u blizini naselja, što je odraz shvatanja da se fizičkom smrću ne prekidaju veze između pokojnika i njegovih srodnika i potomaka te da njegov duh i dalje boravi u njihovoj blizini i utiče na tok života zajednice kojoj je pripadao te da stoga treba osigurati njegovu naklonost i pomoć. (B. Čović, 1966., str. 114. i 115.).

Kad se govori o načinu sahranjivanja kod Ilira mora se uzeti u obzir njihov

geografski položaj, jer kako je vjerovanje bilo različito po regijama, tako su i načini sahranjivanja bili različiti. Od bronzanog doba preovladavalo je pokapanje pod humke – tumuluse, a u željeznom dobu takav način je uveliko bio zastupljen. Prilikom pokapanja pod tumule preovladavao je skeletni način sahranjivanja ili inhumacija, mada je bila prisutna i incineracija, odnosno spaljivanje. (A. Benac., 1984, str. 133-152.).

Inhumacija je preovladavala u starijem bronzanom dobu, dok incineracija obuhvata mlađe bronzano doba i starije željezno doba, što se dešava pod uticajem kultura žarnih polja. Kod ilirskih plemena bilo je slučajeva pronalaženja praznih kamenih tumula, samo sa fragmentima prahistorijske keramike. (A. Faber. 1984. str. 171-188.).

Za pogrebne običaje vežu se obredi koji sadrže raznovrsne magijsko-religijske elemente, a odnose se uglavnom na vjeru u zagrobni život. Obredi uz vjerovanje u zagrobni život za vrijeme ili neposredno nakon pokopa mogu se vidjeti po prilozima uz pokojnike ili u razbijanju keramičkog posuđa, koje je potvrđeno u mnogim kulturnim sredinama. To obredno razbijanje posuđa u grobnim humcima zabilježeno je od eneolita do željeznog doba. Posuđe je u mlađim fazama željeznog doba u V i IV stoljeću p.n.e. imalo veliku važnost u obrednim vjerovanjima u zagrobni život, kada se izravno polagalo uz pokojnike. Tada se u grobnice uglavnom prilagalo uvozno keramičko posuđe, ali i brončano.

Zanimljivo je da se i danas kod stanovništva istočne Hercegovine susreće pojava razbijanja posuđa prilikom pokapanja.

Uz krug vjerovanja u zagrobni život usko se veže i kult porodičnih predaka te kult heroiziranog pokojnika. O kultu predaka na posebno jasan način govori trajna upotreba grobnog humka s nekoliko grobnica tj. primjena višestrukih ukopa u istu grobnicu, bilo da se govori o grobnicama u humkama, bilo o nekropolama u ravnome. I dok je kult predaka, kao jedan od najstarijih oblika religije bio vezan uz društvene zajednice (porodica, rod), kult heroiziranog pokojnika imao je važnost u široj zajednici.

Za kult heroiziranog pretka obično se veže pojava podizanja »kneževskih« grobova npr. sa Glasinca i dr. Kult heroiziranog pokojnika podrazumijeva izdvojenost od ostalih srodnika ili članova društva, posebno mjesto (humak ili grobnicu) zagrobnog života. Pojava pokapanja više osoba u istu grobnicu, osim što je bila uzrokovana unutrašnjim razvojem društva, raslojavanjem i kristalizacijom manjih društvenih jedinica (porodica), svakako je bila i u vezi s vjerovanjem u zagrobni život i kult predaka. Čvrste veze i zajednički život bližih srodnika zacijelo su utjecali na to da se članovi obitelji nađu na jednom mjestu i nakon smrti, što je zacijelo projekcija stvarnog života u onaj zagrobni. Jedan od važnih elemenata iz kruga vjerovanja u zagrobni život, koliko i iz kruga razvoja prahistorijskog društva, svakako je i orijentacija grobnica sjever–jug i zapad–istok s brojnim varijacijama.

Otvoreno je pitanje koliko su i na samu orijentaciju grobnica, bile one skupne ili ne, utjecali drugi, prije svega vjerski čimbenici, ponajprije solarni kult. Hipotetički nije li polaganje muškarca s glavom na sjevernoj strani (što im omogućuje i u zagrobnom životu praćenje pomicanja sunca od istoka prema zapadu) poseban? (B. Marijan., 2001., str. 1.-624.).

Sam način sahranjivanja kod Ilira bio je dosta raznolik, u južnim područjima u većini slučajeva pokojnici su se sahranjivali u opruženom položaju pod tumulusima, u središnjim područjima susreću se grobovi u vidu kamenih sanduka u koje su polagani pokojnici u zgrčenom položaju i u sjevernim područjima, pokojnici su spaljivani i sahranjivani u urnama (čupovima). (A. Benac., 1984, str. 133-152.).

Osim nekoliko skupina gomila na raznim stranama, nešto slično, ne upućuje na postojanje jakog ilirskog naselja na prostoru Trebinja. Dosadašnja ispitivanja nisu se kretala u tom pravcu, pa ni pružila nešto na osnovi čega bi se mogla vršiti neka dalja istraživanja.

Sigurno je da način ilirskog života nije dozvoljavao stvaranje jednog većeg i organizovanijeg naselja uz samu Trebišnjicu ili u polju. Oko rijeke Trebišnjice ni iz drugih razloga kao što su nesigurnost od neprijatelja, teškoće odbrane i drugo nije bilo moguće organizovati trajnije naselje. Međutim, bez obzira na sve to, ne može se, a da se ne spomene da Iliri u prvom redu oni koji su se bavili ratarstvom nisu iskorištavali polje i rijeku koja ga je napajala. Već znatno razvijeno ratarstvo (gajenje pšenice, ječma i dr.), čini se ukazuje i na mogućnost obilatog korišćenja uslova koja su pružala polja oko Trebišnjice.

Gomile na Mosku i Krtinju ukazuju na to da je negdje u njihovoj blizini (u Ljubomiru ili negdje drugo) bilo jedno od ilirskih naselja. To govore svakako i gomile razasute oko Arslanagića Mosta i Gomiljana, a naročito u Hrupjelima. Samo to, bar u izvjesnoj mjeri, ukazuje na mogućnost postojanja jednog ilirskog naselja na navedenom području, u prvom redu vrlo interesantnog sa privrednog stanovišta. Ova dva značajna elementa – mogućnost da su obrađivali polja oko Trebišnjice, od Arslanagića Mosta do Gomiljana i nalazi gomila i grobova na području Hrupjela – upućuju na zaključak da je baš tu postojalo ilirsko naselje.⁹ (V. J. Korać, 1966., str. 21. i 22.).

2. Opis dobra

Na prostoru sela Gomiljani u općini Trebinje, evidentirano je 5 (pet) prahistorijskih grobnih gomila (tumulusa).

Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 1. nalazi se na zemljišnoj parceli označenoj kao k.č. 748/4. istočno od Crkve sv. Vrača. Iza gomile u istom pravcu podignut je kameni zid kojim je ograđeno groblje. Upravo sa te istočne strane prolazi lokalni put od makadama. Na prostoru gomile nalaze se od kamena, vjerovatno u novije vrijeme, napravljene male vrste zaklona.

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 31,64 metara, visoka je oko 5 metara, obim gomile je 99,45 metara i površina 788,15 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje pa čak i veće drveće. Osim kamena koji je postavljan u kružnom toku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice. Ispred crkve na udaljenosti do tri metra nalazi se jedan stećak koji je utonuo u kamenje, slabo obrađen i oštećen, bez ukrasa. Dimenzije stećka su 125 x 59 x vidljiva visina 17 cm.

Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 2. nalazi se na zemljišnim parcelama označenim kao k.č. 627/3. i 757/1., k.o. Gomiljani. U istočnom dijelu preko

⁹ A.Figurić se u svom traganju ilirskog naselja u Trebinju zadržao na Gradini dovodeći je u vezu sa ilirskim naseljem Adzizium. (V. J. Korać, 1966., str 21.-22.)

Gradina po svom imenu i položaju odaje da je na njezinu tlu bilo jedno starije ljudsko naselje. Rimljani su ovakva naselja nazivali »urbs opima«. On smatra čak da je kasniji most između Gradine i Polica vezao dva naselja, ilirsko naselje Gradinu i rimsko naselje u Policama.(*Ibidem.*, str. 25.).

U prilog ovoj tezi, može se navesti i konstatacija da se na mjestu sadašnjeg Trebinja konkretno u Policama s Crkvinom, nalazio ilirski i rimski Asamum - ime putne stanice na rimskoj cesti Ad Zizio – Asamo – Epitauro, dok je putna stanica Ad Zizio bila u Ukšićima na Ljubomirskom polju.(*I. Bojanovski, 1983. str. 32.*).

gomile podignut je kameni suhozid. U zapadnom dijelu, pored gomile, prema riječima mještana prolazila je uskotračna željeznička pruga iz vremena austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, na što upućuju i vidljivi ostaci kamena. Danas se na ovoj trasi nalazi lokalni put.

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 39,94 metra, visoka je oko 6,5 metara, obim gomile je 125,41 metar i površina 1252,075 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće. Osim kamena koji je postavljan kružno na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice.

Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 3. nalazi se na zemljišnoj parceli označenoj kao k.č. 391/1. k.o. Gomiljani. Iza gomile u pravcu zapada podignut je kameni zid, lijevo od njega je deponija smeća, a na samoj gomili ostaci gareži i spaljene žice.

Za razliku od ostalih gomila, ova gomila je nešto niža i sa južne strane nedostaje veći dio kamena iz čega se da zaključiti da je kamen sa ove gomile odnošen i korišten u različite svrhe (gradnju podzida i kuća).

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 29,17 metara, visoka je oko 3,5 metra, obim gomile je 91,59 metar i površina 668,035 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće.

Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 4. (Prtilova gomila) nalazi se na zemljišnoj parceli označenoj kao k.č. 664., k.o. Gomiljani. Pored gomile prolazi asfaltirani put, a iza gomile u pravcu zapada podignut je kameni zid. Na gomili se uočavaju ostaci gareži, spaljene žice i male vrste zaklona napravljene od kamena, vjerovatno u novije vrijeme. Osim kamena koji je postavljan u kružnom toku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice.

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 24 metra, visoka je oko 5 metara, obim gomile je 75,36 metara i površina 452,16 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se sa njene istočne strane nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće.

Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 5. nalazi se na zemljišnoj parceli označenoj kao k.č. broj 437. k.o. Gomiljani. Smještena je na samom izlazu iz naselja Gomiljani, pored lokalnog (makadamskog) puta s desne strane iz pravca Gomiljana ka Volujcu. Iza gomile u pravcu juga podignut je kameni zid. Osim kamena koji je postavljan u kružnom toku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice. Gomila zauzima prostor sa promjerom od 20,98 metara, visoka je oko 3,3 metra, obim gomile je 65,87 metara i površina 345,52 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i drveće, koje je prilikom obilaska terena bilo spaljeno, vjerovatno od vrućina tokom proteklih godina.

Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 6. nalazi se na zemljišnoj parceli označenoj kao k.č. broj 125/1. k.o. Površ. Smještena je u industrijskoj zoni na prostoru između sela Gomiljana i Volujca. Gomila je vidno obrasla visokim raslinjem i teško se primjećuje. Istočno i zapadno od gomile na udaljenosti oko 30 – 50 m nalaze se industrijski objekti sa poligonima. U pravcu juga na udaljenosti oko 50 m nalazi se lokalni put (iz pravca Gomiljana ka Volujcu), koji dijeli tumulus od još jednog industrijskog objekta i njegovog poligona. Konstrukcija tumulusa je jednostavna sa postavljenim kamenom u kružnom toku. Na samoj platformi tumulusa vidljivi su ostaci manjeg

kamenog sanduka, čija je orijentacija jugoistok–sjeverozapad. Dimenzije sanduka su: 90 x 50 x 40 cm. Gomila zauzima prostor sa promjerom od 22,2 metra, visoka je oko 3 metra, obim gomile je 69,70 metara i površina 386,88 metara. Na platformi i u dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, raslinjem i drvećem.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u spise o zaštiti dobra i utvrđeno je:

U Prostornom planu BiH do 2000. godine prahistorijske gomile u Gomiljanima, općina Trebinje nisu registrirane.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Prahistorijske grobne gomile (tumulusi) u Gomiljanima, općina Trebinje upisane su pod rednim brojem 690.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Za razliku od gomila u selu Arslanagića Most i u Hrupjelima, gdje postoje tragovi spaljivanja te ostaci posuđa i novca pronađeni u grobnicama, grobne gomile u selu Gomiljani nisu ispitivane, odnosno nisu vršeni istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom u stanje na lokalitetu dana 17. 1., 14. 2. i 23. 4. 2008. godine utvrđeno je sljedeće:

- **Prahistorijska grobna gomila br. 1.** u dijelovima koji su niži i bliži zemlji obrasla je niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće.
- Na prostoru gomile nalaze se od kamena, vjerovatno u novije vrijeme, napravljene male vrste zaklona (manji rovovi),
- Na čitavoj gomili uočavaju se nanosi mahovine, na kojoj počinje da buja vegetacija (vrsta niske trave),
- **Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 2.** u dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće.
- Preko gomile podignut je kameni suhozid, tako da se gomila prostire na dvije zemljišne parcele.
- Pored gomile, prema riječima mještana prolazila je uskotračna željeznička pruga iz vremena austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, na što upućuju i vidljivi ostaci kamena, danas je to lokalni put od makadama.
- Prilikom gradnje uskotračne željezničke pruge kao i kasnijeg makadamskog puta gomila nije bila oštećena.
- Osim kamena koji je postavljan u kružnom toku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice.
- **Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 3.** u pravcu zapada podignut je kameni zid, lijevo od njega je deponija smeća, a na samoj gomili ostaci gareži i spaljene žice.

- Za razliku od ostalih ova gomila je niža i sa južne strane nedostaje veći dio kamena iz čega se da zaključiti da je kamen sa ove gomile odnošen i korišten u različite svrhe (gradnju podzida i kuća).
- U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće.
- **Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 4. (Prtilova gomila)** u dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se sa njene istočne strane nalazi nisko trnje, raslinje i veće drveće.
- Pored gomile prolazi asfaltirani put, a iza gomile u pravcu zapada podignut je kameni suhozid,
- Na samoj gomili uočavaju se ostaci gareži i spaljene žice,
- Na prostoru gomile nalaze se od kamena, vjerovatno u novije vrijeme, napravljene male vrste zaklona.(manji rovovi),
- Osim kamena koji je postavljan u kružnom toku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice,
- **Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 5.** smještena je na izlazu iz naselja Gomiljani, pored lokalnog (makadamskog) puta s desne strane iz pravca Gomiljana ka Volujcu.
- Iza gomile u pravcu juga podignut je kameni zid.
- Osim kamena koji je postavljan u kružnom toku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostaci grobnice.
- U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, dok se oko nje nalazi nisko trnje, raslinje i drveće, koje je prilikom obilazaka terena bilo spaljeno, vjerovatno od vrućina tokom proteklih godina.
- **Prahistorijska grobna gomila (tumulus) br. 6.** smještena u industrijskoj zoni između sela Gomiljana i Volujca, vidno je obrasla visokim drvećem i teško je uočljiva.
- Istočno i zapadno od gomile na udaljenosti oko 30 – 50 m nalaze se dve industrijska objekta sa poligonima.
- U pravcu juga na udaljenosti oko 50 m nalazi se lokalni put (iz pravca Gomiljana ka Volujcu), koji dijeli tumulus od još jednog industrijskog objekta i njegovog poligona.
- Konstrukcija tumulusa je jednostavna sa postavljenim kamenom u kružnom toku.
- Na samoj platformi tumulusa vidljivi su ostaci manjeg kamenog sanduka, čija je orijentacija jugoistok–sjeverozapad.

6. Specifični rizici

- dezintegracija zbog dugogodišnjeg neodržavanje lokaliteta,
- prekopavanje i uništavanje grobnih mjesta,
- odnošenje kamena i korištenje za podzide i u druge različite svrhe,
- samonikla vegetacija.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (“«Službeni glasnik BiH», br. 33/02 i 15/03), Povjerenstvo donosi odluku

kao u dispozitivu. Odluka je utemeljena na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

B) Historijska vrijednost

D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru,

v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju.

E) Simbolička vrijednost

iv. Vežanost za rituale ili obrede,

G) Izvornost

i. Oblik i dizajn,

iii. Namjena i upotreba,

vi. Duh i osjećanja,

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- zemljišnoknjižni izvadak,
- fotodokumentacija sa terena broj slika.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1966. Čović, Borivoj, Mlađi praistorijski periodi u Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do početka turske vladavine, Sarajevo 1966.
- 1966. Korać, J. Vojislav, Trebinje - Istorijski pregled I, period do dolaska Turaka, Trebinje 1966.
- 1978. Odavić, Đorđo, Praistorijska nalazišta na području Trebinja (gomile i gradine), Tribunia 4, Trebinje 1978.
- 1983. Bojanovski, Ivo, Trebinje – Rimsko Asamo (Asamum) s kratkim osvrtom na Ager kolonije Epidaura, Tribunija 7, Trebinje 1983.
- 1984. Benac, Alojz, Kult mrtvih na ilirskom području u praistorijskom dobu u Simpozijumu o duhovnoj kulturi Ilira (Herceg Novi, 4-6 novembra 1982), ANUBiH, posebna izdanja knj. LXVII, CBI, knj.11, Sarajevo 1984.
- 1984. Faber, Aleksandra, Prilog poznavanju arhitekture tumula na Balkanu u Simpozijumu o duhovnoj kulturi Ilira (Herceg Novi, 4-6 novembra 1982), ANUBiH, posebna izdanja knj. LXVII, CBI, knj.11, Sarajevo 1984.
- 1988. Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom I, Sarajevo 1988.
- 2001. Marijan, Boško, Željezno doba na južnojadranskom području, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, VAHD sv. 93, Split 2001.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Zijad Halilović, profesor historije, saradnik za arheologiju
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*